

TEZ TANITIM VE DEĞERLENDİRME

Hazırlayan: Burhan BALTACI*

Gülhan Maden, *Fusûsu'l-Hikem'de Kur'an'dan İktibaslar Ve Kur'an'dan Yararlanma Metodları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Doç. Dr. Nihat TEMEL, İstanbul 2006, V+160 s.

Fusûsu'l-Hikem'de Kur'an'dan İktibaslar Ve Kur'an'dan Yararlanma Metodları isimli Yüksek Lisans Tezi giriş, iki bölüm ve sonuç ile eklerden meydana gelmektedir. Tezin giriş bölümünde araştırmanın konusu, önemi, amacı ve metodu belirtildikten sonra "Fusûsu'l-Hikem Hakkında Genel Bilgiler" başlığı altında İbn Arabî'nin (638/1240) *Fusûsu'l-Hikem*'inin yazılış gayesi, yazmaları, baskıları ve serhleri hakkında geniş bilgiler verilmektedir. "İbn Arabî ve Fusûsu'l-Hikem Hakkında Yazılan Eserler ve Yapılan Çalışmalar" başlığında ise İbn Arabî Ve *Fusûs* hakkında eleştiriler ile bu eleştirilere verilen cevapları içeren eserlerin listeleri sunulmuştur. Ayrıca İbn Arabî ve *Fusûs* hakkında son dönemde yapılan akademik çalışmalara da yer verilmiştir. Bu bölümde "Kur'an'dan iktibasın Hükümü"ne de yer verilmiş ve genel olarak iktibas şekillerine değinilirken iktibasın hükümü de belirtilmiştir.

Eserin birinci bölümü "Fusûsu'l-Hikem'de Kur'an'dan İktibaslar"dır. Bu bölümde ayetlerin iktibas şekilleri lafız ve mana olarak iktibas olmak üzere iki aşamada incelenmiş ve iktibas amaçlarına değinilmiştir. Araştırmada *Fusûsu'l-Hikem*'de zikri geçen ayetlerin büyük çoğunluğunun lâfzen iktibas edilen ayetler olduğu vurgulanmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre; lâfzen iktibas edilen ayetler arasından bir bütün olarak metne aktarılan ayet sayısı 67 olup (grup olarak iktibas edilen ayetler bir ayet olarak değerlendirilmiştir) bunlardan 26 tanesi aynen ve fasılasız (Fatiha 1/1, Nuh 71/11 gibi.), 25 tanesi aralara

* Dr., Çukurova Ü. İlahiyat Fakültesi, e-posta: bbaltaci@cu.edu.tr

bazı açıklamalar eklenerek (Nûh 71/24, Tekvîr 81/6, Nûh 71/25 gibi), 5 tanesi küçük birtakım değişikliklerle (En'am 6/103 gibi. Buradaki değişiklikler "vav"ın "fâ" harfine dönüşmesi veya bir "vav" ilavesi şeklinde anlama etki etmeyecek türdendir.), 9 tanesinin ise bir kısmı lâfzen, diğer bir kısmı mana olarak iktibas edilmiştir (Şuarâ 26/24 gibi. İbn Arabî bu tür iktibaslarda ayetin bir kısmını tefsir ederek kendi cümleleriyle ifade etmiş diğer kısmını ise aynen almıştır). Bir bütün olarak surelerin de iktibas edildiği olmuştur. (Fatıha (1/1-7) ve İhlâs (112/1-4) sureleri bu şekilde iktibas edilmişlerdir ki bu iktibasta da ayetlerin arasında izahlar yer almıştır. (s.23 vd).

Araştırmada *Fusûsu'l-Hikem'*deki Kur'an'dan yapılan iktibasların çoğunun bir ayetin tamamı olmayıp ayetin belli bölümleri olduğu ifade edilmektedir (s. 32). Verilere göre, *Fusûsu'l-Hikem'*de 226 iktibas bu şekildedir. Bunlardan 160 tanesi Kur'an'ın bir yerinde geçen ayetlerdir. (Hûd 11/123, Sâd 38/75 gibi. s. 33 vd). Kur'an'ın değişik surelerinde ve ayetlerinde geçen aynı bölümlerin metne iktibas sayısı ise 18'dir. Yine 16 tanesi -tamamı alınan ayetlerde olduğu gibi- küçük değişiklikler yapılarak eserde yer almaktadır. Açıklamalar eklenerek yapılan iktibas sayısı 19, bir kısmı lâfzen, diğer kısmı da mana olarak alınan ayet sayısı ise 7'dir. 6 yerde ise, iki farklı ayetin birer bölümü alınıp, peş peşe aynı ayet gibi yer verilmiştir (Mü'min 40/85 ve Yunus 10/98 ayetlerinin birlikte verilmesi gibi s. 40 vd). Ayrıca iktibaslar ayet olduğu belirtilen alıntılar yanında ayet olduğu belirtilmeden yapılan iktibaslar olarak da sınıflandırılmıştır. Bunların kolaylıkla anlaşılabilir olduğu kadar kolaylıkla anlaşılmayan, tetkik edilmesi gerekenleri vardır (s. 42 vd). Araştırmacı bu ayetleri de derin bir Kur'an kültürü ve hıfzı sayesinde tespit etmiştir. Birden fazla yerde geçen ayetler ve tefsir edilen ve edilmeyen ayetler olarak da sınıflamaya tabi tutmuştur.

Lâfzî iktibaslar olduğu kadar manen iktibaslar da *Fusûs'*ta önemli yer tutmaktadır. Ancak İbn Arabî mana iktibaslarından çoğunu bir ayetin anlamı olduğunu belirtmeden yapmıştır. Kur'an'a telmih yaparak bir ayetin manasına yer verdiği de olmuştur. Konu, ayet olduğu belirtilerek manasına atıfta bulunan ayetler ve ayet olduğu belirtilmeyip manası ayeti çağrıştıranlar olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir (s. 54). Manası ayeti çağrıştıranlar mana benzerliği, bir veya birkaç lafzın aynı oluşu gibi sebeplerle konuya dahil edilmişlerdir.

*Fusûsu'l-Hikem'*de Kur'an ayetlerinden yapılan lafız ve mana iktibaslarının metod ve şekillerini örnekleriyle incelenmiş, böylece müellifin Kur'an'dan nasıl iktibas yaptığı sorusunu cevaplanmış; "Ayetlerin İktibas Amaçları" başlığı altında ise hangi amaçlarla, niçin Kur'an'dan iktibasta bulunduğu araştırılmıştır (s.74 vd). Sonuçta ayetler; destek ve delil amacıyla iktibas edilen ayetler,

örnek olması amacıyla iktibas edilen ayetler, başka bir ayeti tefsir etmek amacıyla iktibas edilen ayetler, fass (bölüm) ile bağlantılı olarak iktibas edilen ayetler, müellifin kendi cümlesini Kur'an metni ile ifade etmek için iktibas ettiği ayetler olarak sınıflandırılmaktadır. Bu verileri değerlendiren araştırmacı "hem müellifin ne kadar Kur'an'a bağlı olduğu, hem de eserin tamamının Kur'an kaynaklı olup Kur'ânî mânâları konu aldığı bir kez daha ortaya çıkmış olmaktadır." sonucuna ulaşmaktadır (s. 90).

İkinci bölüm "Fusûsu'l-Hikem'de Tefsir Metodu" olup iktibas edilen bu ayetlerin tefsir ediliş şekilleri ve tefsir metoduna göre sınıflandırmaya tabi tutulmuştur (s. 92 vd). Tefsir ediliş şekillerine göre ayetleri şu sınıflara ayırır: Tamamı tefsir edilenler (Nuh: 71/11 gibi), bir kısmı tefsir edilenler, (araştırmaya göre Kur'an'dan iktibasların çoğu bir bölümü alınan ayetlerdir, bunların da önemli bir kısmı tefsir edilmiştir. (En'am 6/122 gibi), bir veya birkaç kelimesi tefsir edilenler (Yusuf 12/43 gibi), kısım kısım tefsir edilenler (Müellif, tamamını ya da bir kısmını lâfzen almış olduğu ayetlerden bazılarını bölümlere ayırarak tefsir etmektedir. Nuh 71/26 gibi), başka bir ayetle tefsir edilenler (Lokman 31/12 ayetin Bakara 2/269 ile tefsiri gibi).

Araştırmacı tefsir metoduna göre ayetleri de; işârî olarak tefsir edilen ayetler (Hadîd 57/3 gib), zahirî olarak tefsir edilen ayetler (Bakara 2/132 gibi), lugavî olarak tefsir edilen ayetler (Ahkâf 46/24 gibi) olmak üzere sınıflandırmıştır (s. 105 vd). Araştırma sonuç, ekler ve kaynakça ile tamamlanmaktadır. Eklerde ilk olarak "Fusûsu'l-Hikem'de Yer Alan Ayetlerin Fasslara Göre Dağılımı Ve Sayfa Sırasına Göre Tam Listesi" sunulmuştur. Verilen üç çeşit sayfa numarasından ilki Fusûsu'l-Hikem'in 1287 İstanbul baskısını; ikincisi Nuri Gençosman'ın tercümesini ve üçüncüsü Ahmet Avni Konuk'un tercüme ve şerhini ifade etmektedir. İkinci ekte ise "Fusûsu'l-Hikem'de Yer Alan Ayetlerin Alfabetik Sıraya Göre Listesi" verilmekte ve adı geçen her üç baskı da işaret edilmektedir. Ayrıca bu listelerde mana olarak iktibas edilen ayetler işaretlenmiştir.

Araştırmacının *Fusûs* ile ilgili çalışmalar listesinden anlaşıldığı üzere pek çok alanda İbn Arabî ve *Fusûs* ile ilgili çalışmalar yapılmış olmasına rağmen Tefsir bakış açısı ile yapılan müstakil bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu araştırma, anılan sebeple bir ilk ve İbn Arabî ile ilgili tefsir alanında yapılacak çalışmalar sahasına atılan bir adım sayılabilir. Çünkü çalışma tanımlayıcı ve betimleyici yönü ağırlıklı bir taramadır ve tefsir alanında *Fusûs* ile ilgili araştırmalarda müstağni kalınmaması gerekir. İbn Arabî'nin eserleri tefsir ile ilgili çalışmalarda bu eserde olduğu gibi "işârî tefsir" içerisinde mütalaa edilmekle beraber "nazarî sufi tefsir" ve "Batınî yorumlar" sınıfına da dahil edilmektedir. Bu

da İbn Arabî hakkında tefsir sahasında müstakil bir çalışmanın yapılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

İbn Arabî bu çalışmada da görüldüğü üzere geniş bir Kur'anî birikime sahiptir ve ayetleri delil olarak kullandığı gibi kendi cümleleri arasında serpiştirerek ifade ettiği cümleler de bulunmaktadır. Bunların tespiti oldukça zor olmasına rağmen araştırmacı bu ayetleri de derin bir Kur'an kültürü ve hıfzı sayesinde tespit etmiştir.

Ayetleri delil olarak kullanan İbn Arabî genel olarak kendi düşünce sistemi olan "vahdet-i vücûd"u temellendirmeyi amaçlamaktadır. Bu sebeple anılan sistem ile ilgili görünmeyen pek çok ayetle de istidlal edilmiştir. Araştırmacı bunların üzerinde düşünüldüğünde amaca uygun olduğunu ifade etse de ayetlerin ilgili hedefe matuf olarak iktibasında ciddi sorunlar vardır. Bunların tetkik ve tevil edilmesi veya ortaya konulması gerekmektedir. Bu da ayrı bir araştırmanın konusudur.